

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра фізичної реабілітації та медико-біологічних основ фізичного
виховання

Дипломна робота (проект)

магістра

з теми: «ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ
РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПРОГРАМ В ГЕРІАТРІЇ»

Виконав: студент 2 курсу
групи FT1-M19
спеціальності 227 Фізична
терапія, ерготерапія
**Моргун Вадим
Олександрович**
Керівник: **Жигульова Е.О.**,
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри фізичної
реабілітації та медико-
біологічних основ фізичного
виховання
Рецензент: **Єдинак Г.А.**,
доктор наук з фізичного
виховання та спорту,
професор

Кам'янець-Подільський – 2020

ЗМІСТ	Стор.
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 СТАНОВИЩЕ ЛЮДЕЙ СТАРШИХ ВІКОВИХ ГРУП В УКРАЇНІ	8
1.1 Визначення віку, з якого особа може вважатися особою похилого віку: огляд міжнародного досвіду та національні практики	10
1.2 Правовий стан осіб похилого віку в Україні	14
1.3 Соціальні аспекти геронтології	19
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	28
2.1 Організація наукового дослідження	28
2.2 Методика наукового дослідження	30
2.2.1 Аналіз науково - методичної літератури	30
2.2.2 Педагогічний експеримент	31
РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ	33
3.1 Геріатричний пацієнт і медичний персонал	33
3.2 Особливості використання методів фізіотерапії у лікуванні та реабілітації хворих старших вікових груп	39
3.3 Організаційно-методичні основи занять лікувальною фізичною культурою з людьми похилого віку	51
3.4 Реабілітація осіб похилого та літнього віку в умовах пансіонату	61
3.5 Ерготерапія в геріатричній реабілітації	70
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВНС	вегетативна нервова система
ЕКГ	електрокардіограма
ІХС	ішемічна хвороба серця
ЛФтаРМ	лікар фізичної та реабілітаційної медицини
НІЛТ	низькоінтенсивна лазеротерапія
ООН	Організація Об'єднаних націй
СВГ	старша вікова група
ФЧ	фізичні чинники
ФТ	фізіотерапія
ЦНС	центральна нервова система

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема фізичної активності та якості життя літніх людей особливо актуальна для демографії європейців і, зокрема, для населення України. Демографічне старіння населення – це збільшення частки літніх і старих людей у загальній чисельності населення, яке ще два десятиліття тому розглядалося як феномен, що існував в розвинених країнах, проте на даний час охоплює практично весь світ. За даними резолюції Генеральної Асамблеї ООН у 2000 році чисельність літніх і старих людей на планеті досягала 590 млн. осіб, а, відповідно до існуючих прогнозів, у 2025 році вона досягне рівня в 1 млрд. осіб. За даними інституту демографії у 2015 році в Україні нараховувалося 11 млн людей похилого віку. Загострення економічної, соціально-психологічної проблематики осіб цієї категорії, погіршення фізичного та психічного здоров'я, зменшення здатності до самообслуговування, матеріальні проблеми ставлять людей похилого віку в ранг найбільш незахищених верств населення, які потребують особливої уваги з боку суспільства [30, с. 43-45].

Прогресуюче збільшення чисельності населення старшої вікової групи в Україні висуває завдання тривалої підтримки їхнього активного якісного життя. Старіння людини – багатокомпонентний процес, що протікає з різною швидкістю, неоднаковою залученістю в інволютивні зміни різних структурних елементів. Серед людей старшого віку тільки 2 % старіє плавно, поступово, за так званим фізіологічним типом. У решти – 98 % спостерігається прискорення розвитку інволютивних змін, головною причиною яких є поліморбідність, тобто сполучення декількох хвороб, які мають хронічний характер, і старіння подібного типу розглядається як прискорене або патологічне. Обидва типи старіння неминуче призводять до функціональних порушень систем і органів людини похилого віку [75, с. 56-

59]. Усе це пояснює потребу розвитку геріатричної служби, зокрема геріатричної реабілітації.

Геріатричний реабілітація – це збереження, підтримка і відновлення функціонування літніх і старих людей для досягнення незалежності, поліпшення якості життя і емоційного благополуччя.

Загальними завданнями геріатричної реабілітації є реактивація, ресоціалізація та реінтеграція літніх людей.

Реактивація має на увазі заохочення літньої людини, що перебуває в пасивному стані, фізично і соціально неактивної, до відновлення активності в повсякденному житті у своєму середовищі.

Ресоціалізація означає, що літня людина після хвороби або навіть під час неї відновлює контакти з родиною, сусідами, друзями та іншими людьми і, тим самим, виходить зі стану ізоляції. Реінтеграція – повернення в суспільство літньої людини, яка бере повноцінну участь у нормальному житті, а в багатьох випадках займається посильною корисною діяльністю. Геріатрична реабілітація включає медичну, психологічну та соціальну реабілітацію.

Медична реабілітація – один із найважливіших розділів, без успішної реалізації завдань якого неможливе проведення і досягнення ефективної корекції психологічного статусу й соціальної реінтеграції. Приватні види медичної реабілітації різноманітні, але кожен з них спрямований на пом'якшення або ліквідацію функціонального дефекту пацієнта.

Основними елементами реабілітації людей похилого віку повинні бути: активний спосіб життя, організація посильної трудової діяльності, організація дозвілля та відпочинку, відновлення втрачених функцій і навичок [56, с. 67-70].

Мета дослідження – визначити специфіку застосування методів геріатричної реабілітації для осіб похилого віку.

Завдання дослідження:

1. На основі огляду науково-теоретичних і методичних літературних джерел проаналізувати проблеми людей старших вікових груп і їх соціального захисту.

2. Обґрунтувати теоретичні і практичні засади використання різних методів фізичної терапії у лікуванні і реабілітації хворих старших вікових груп.

3. Дослідити сучасні підходи до застосування лікувальної фізичної культури з людьми похилого віку.

4. Окреслити специфіку фізичної терапії в геріатричних пансіонатах та обґрунтувати геріатричні аспекти ерготерапії.

Об'єкт дослідження – фізична реабілітація осіб старших вікових груп.

Предмет дослідження – методи, форми та цілі геріатричної реабілітації.

Методи дослідження. Досягнення мети і розв'язання поставлених завдань передбачало використання таких методів: теоретичні: аналіз, хронологічний аналіз – з метою визначення стану розробленості проблеми в науковій літературі та світовій практиці; здійснення дослідження проблеми людей старших вікових груп і їх соціального захисту; систематизація та узагальнення – з метою теоретичного обґрунтування реабілітаційного процесу та відновлювальних заходів людей старших вікових груп; емпіричні: тестування, педагогічний експеримент; статистичні методи, зокрема t-критерій Стьюдента, графічна презентація кількісного та якісного аналізу емпіричних даних результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна:

➤ набули подальшого розвитку знання про застосування засобів і методів фізичної реабілітації осіб старших вікових груп;

➤ вивчено методичні підходи до проведення відновлювальних заходів осіб похилого, літнього та старечого віку;

- обґрунтовано геріатричні аспекти ерготерапії.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані в лікувально-профілактичних установах при комплексному лікуванні осіб старших вікових груп, а також у навчальному процесі вищих навчальних закладів при викладанні дисципліни «Фізична реабілітація в геріатрії».

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 89 сторінок друкованого тексту. Список використаної літератури налічує 84 літературних джерела. Робота містить рисунки та таблиці.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на ґрунтовне законодавче закріплення соціального захисту людей похилого віку, його ключові аспекти потребують модернізації згідно з міжнародними стандартами.

Цьому можуть сприяти визначені напрями реформування системи соціальних та реабілітаційних послуг, які передбачають: деінституціалізацію і створення широкої мережі служб та закладів, які надають якісні послуги у громаді; залучення до надання соціальних та реабілітаційних послуг недержавних організацій; наближення послуг до місця проживання; децентралізацію процесів управління, фінансування, розташування послуг; розширення можливостей людей похилого віку щодо вибору послуг та участі у цьому процесі; підвищення результативності надання реабілітаційних та соціальних послуг через вивчення потреб на індивідуальному рівні та в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць; впровадження технологій з покращення якості, серед яких – моніторинг, оцінювання і контроль.

Дані науково-методичної літератури показують, що Україна є державою, у якій високим темпам старіння населення відповідає фактично нульовий рівень народжуваності. Одне з головних актуальних завдань сучасного суспільства – створення умов гідного життя літнім людям, які становлять нині п'яту частину населення України, тобто процес старіння супроводжується значним зростанням кількості осіб старечого віку (старших 75 років) у загальній кількості людей похилого віку, які входять у групу ризику більшої потреби в медичній та соціально-побутовій допомозі. Догляд у геріатричному пансіонатах має відповідати потребам людини похилого віку, надаючи захищене проживання та широкий спектр реабілітаційних послуг.

Наявність поліморбідності у хворих старших вікових груп, порушення фармакодинаміки і фармакокінетики медикаментозних препаратів, а також високий ризик ускладнень при прийомі медикаментів, вимагають пошуку нових немедикаментозних методів лікування, серед яких чільне місце займає використання природних і преформованих фізичних чинників, тобто методів фізіотерапії. При призначенні цих методів необхідно враховувати особливості старіючого організму.

Методи фізіотерапії у хворих старших вікових груп активно впливають на вегетативно- трофічну функцію нервової системи, нервово-ендокринну регуляцію, процеси мікроциркуляції й обміну в органах і тканинах, стан імунокомпетентних систем і призводять до нормалізації гомеостазу в організмі. Серед особливостей використання фізіотерапії при лікуванні старших вікових груп слід виділити зменшення інтенсивності впливу фізичного чинника, тривалості процедури, збільшення кількості процедур.

Низькоінтенсивні методи фізіотерапії в адекватно підібраних дозах підвищують енергетичні ресурси організму, а також захисні і компенсаторно-відновні можливості організму, сприяють нормалізації і поліпшенню функціонального стану різних органів і систем.

Отже, вікові зміни, що відбуваються в організмі при старінні, часто поєднуються з патологічними відхиленнями функцій окремих органів і систем. Фізичні вправи в заняттях з цією категорією людей повинні здійснювати не тільки оздоровчий, але й лікувальний вплив. Підвищення рухової активності сприяє уповільненню процесів старіння в організмі, зменшення ступеня їх вираженості. Добирати фізичні навантаження для людей літнього віку потрібно враховуючи функціональний стан організму, наявність захворювань, спосіб життя, попередній досвід виконання фізичних вправ та інші чинники. При правильній організації занять ЛФК покращується стан здоров'я людей похилого віку та підвищується рівень працездатності.

Оздоровчий ефект фізичних вправ спостерігається тільки в тих випадках, коли вони раціонально збалансовані по спрямованості, потужності і обсягом відповідно до індивідуальних можливостей людини.

Таким чином, реабілітація літніх людей має свої особливості, зумовлені віковими функціональними змінами організму. Основні методи, форми та цілі реабілітації літніх людей не відрізняються від загальноприйнятих і включають різні аспекти реабілітаційного процесу. При проведенні реабілітації літніх людей необхідно враховувати низьку толерантність хворих до навантажень, що зумовлена поліморбідністю, швидким розвитком стомлення, повільним темпом протікання відновних реакцій. За умови неможливості повної компенсації в осіб похилого віку важливим є застосування засобів ерготерапії, спрямованих на максимально можливе збереження здатності людини до незалежності й самостійності на соціально-побутовому рівні. Ерготерапія розкриває перед особами похилого віку перспективу відновлення здібностей спілкування в процесі праці, формує усвідомлення причетності до спільної діяльності. При застосуванні ерготерапії потрібно враховувати анатомо-фізіологічні особливості похилої людини, підбір вправ повинен бути заснований на характері захворювань, що визначає дозування, складність і вихідне положення при виконанні вправ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С.Г. Основы физиотерапии в гериатрии: учеб. пособие. Иркутск: РИО ИГИУВа, 2008. 190 с.
2. Абрамович С.Г., Коровина Е.О. Применение фотохромотерапии больным пожилого возраста с артериальной гипертензией на поликлиническом этапе восстановительного лечения. Физиотерапия, бальнеология и реабилитация. 2014. №3. С.22-25.
3. Аксаментов Г. В. Клинические и функциональные особенности пациентов гериатрического стационара. Здоровоохранение. 2000. №2. С.51-54.
4. Актуальні питання геронтології і гериатрії у практиці сімейного лікаря. Навчальний посібник. Кафедра терапії і гериатрії НМАПО імені П.Л. Шупика. Київ, 2015. 324 с.
5. Алекса В. И., Шатихин А. И. Практическая пульмонология. М. : Триада-Х, 2005. 696 с.
6. Андреева О. В. Историчні, теоретико-методологічні засади рекреаційної діяльності різних груп населення. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2015. № 2 (46). С. 19-23.
7. Андріюк Л.В. Інсульт. Вибрані питання діагностики, ускладнень, лікування, реабілітації: навчальний посібник. Л., 2009. 64 с.
8. Безруков В. В., Купраш Л. П., Єна Л. М. Вікові аспекти взаємодії фармакокінетики та фармакодинаміки ліків. Рациональная фармакотерапия. 2012. №2. С. 38-41.
9. Валенкевич, Л. Н. Гастроэнтерология в гериатрии. М.: Медицина, 2017. 234 с.
10. Вікторов О.П. Побічні реакції при медичному застосуванні ліків в Україні: віковий аспект. Рациональная фармакотерапия. 2016. №2. С.6-14.

11. Внутрішні хвороби / Р. О. Сабадишин, В. М. Баніт, І. М. Григус [та ін.]; під ред. Р. О. Сабадишина. Рівне : ВАТ "Рівненська друкарня", 2004. 544 с.
12. Воробьева Т. Е., Куницына А.Я., Малеева Т.Ю. Гериатрия. М.: Феникс, 2012. 160 с.
13. Гакман А. В. Діагностика самооцінки психічних станів людей похилого віку та їх потреба у активності. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2019. Вип. 11 (119). С. 34-38.
14. Гаркави Е.Б., Квакина Т.С., Кузьменко А.И. Антистрессорные реакции и активационная терапия. Реакция активации как путь к здоровью через процессы самоорганизации. Екатеринбург: "Филантроп", 2002. Ч. 1. 196 с.
15. Гаркави Л.Х., Квакина Е.Б., Кузьменко Т.С., Шихлярова А.И. Антистрессорные реакции и активационная терапия. Реакция активации как путь к здоровью через процессы самоорганизации. Екатеринбург: "Филантроп", 2003. Ч.2. 336 с.
16. Гаркави Л.Х., Романюк С.И., Баранцев Ф.Г. Активационная терапия в комплексе санаторно-курортного этапа реабилитации больных с заболеваниями внутренних органов. Сочи. 2002. 94 с.
17. Головизина О.В. Физиотерапия в гериатрии. Мед. консультация. 2001. №3. С. 8-9.
18. Горшунова Н.К. Комплексная реабилитация в геронтологии и гериатрии. Современные наукоемкие технологии. 2014. № 3. С. 55-58. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=21765>
19. Грейда Б. П., Столяр В. А., Валецький Ю. М., Грейда Н. Б. Реабілітація хворих засобами лікувальної фізкультури. Луцьк : Вид-во "Волинська обласна друкарня", 2003. 310 с.
20. Григус І. М. Фізична реабілітація при захворюваннях дихальної системи : навч. посіб. Рівне : [б. в.], 2011. 186 с.

21. Гуляєв Д.В., Гуляєва М.В. Шкали в клінічній неврології. К.: Видавець Гуляєв Д.В., 2008. 64 с.
22. Дворецкий Л.И. Пожилой больной в практике терапевта. Тер. архив. 2009. №3. С. 22-28.
23. Джужа Т.В. Варианты и возможные причины нетипичных реакций на лазеропунктуру у больных старших возрастов. Фотобіологія та фотомедицина. 2000. №1, 2. С. 17-23
24. Джужа Т.В. Особливості використання лазеропунктури в лікуванні больових рефлекторних проявів поперекового остеохондрозу у хворих старших вікових груп: Автореф. дис. ... к.м.н. К., 2005. 22 с.
25. Дудіцька С. П. Вітчизняний та зарубіжний досвід використання засобів оздоровчо-рекреаційної рухової активності у людей похилого віку. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2019. Вип. 3 (111). С. 56-61.
26. Дутчак М. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні: передумови, методологічні засади та основні завдання. Актуальні питання спортивної медицини. Реабілітація: фізична, медична, психологічна». Київ, 2014. С. 48-53.
27. Егорова Г.А. Особенности физиотерапии в комплексном лечении больных пожилого возраста. Физиотерапия, бальнеология и реабилитация. 2012. №1. С. 39-41.
28. Єгорова Л. В. Організація медико-соціальної допомоги людям похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування пенсіонерів віку [Електронний ресурс]. V Національний конгрес геронтологів і геріатрів України. Тези. 12-14 жовтня 2010 року. К. 2010. Режим доступу: www.geront.kiev.ua/psid и www.nbuuv.gov.ua/portal.
29. Єрєміна О. Л., Котова Л. І. Лікувальна фізкультура: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Полтава, 2005. 88 с.
30. Жигульова Е.О. Постаріння як глобальна проблема сучасності. Формування здорового способу життя студентської та учнівської

- молоді засобами освіти: збірник наукових праць / [редкол. : І.І. Стасюк (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2018. Вип. 7. С. 43-47.
31. Жигульова Е.О., Герасименко С.Ю. Оздоровчі аспекти фізичної активності у літньому віці. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини / [редкол.: І.І. Стасюк (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2018. Випуск 11. С. 139-144.
 32. Журавлева Т.П. Основы гериатрии: Учебное пособие. М.: Форум, 2016. 271 с.
 33. Иванова Г.Е. Лечебная физкультура в реабилитации больных с повреждением спинного мозга / Под общ. ред. Г.Е. Ивановой, В.В. Крылова, М.Б. Цыкунова, Б.А. Поляева. Реабилитация больных с травматической болезнью спинного мозга. М. : ОАО «Московские учебники и Картолитография», 2010. С. 507-570.
 34. Кальонова І.В., Богдановська Н.В. Ерготерапія в гериатричній реабілітації. Вісник Запорізького національного університету. 2017. №1. С. 123-130.
 35. Карасева Т. В. Лечебная физическая культура в гериатрии: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Под общ. ред.: Толстова С. Н. Шуя : ШГПУ, 2011. 220 с.
 36. Кіндрат П. В., Кіндрат В. К., Семенович С. В. Упровадження національної стратегії з оздоровчої рухової активності нормативні аспекти. Інноватика у вихованні. 2017. Вип. 5. С. 147-154.
 37. Клячкин Л.М., Щегольков А.М., Клячкина И.Л. Санаторная реабилитация в гериатрии. Вопр. курортол., физиотерапии и ЛФК. 2015. № 1. С.35-40.
 38. Колупаева Т.В. Светодиодные технологии в профилактике преждевременного старения. Матер. XXXVIII Междунар. науч.-практ.

- конф. «Применение лазеров в медицине и биологии», г. Ялта, 3-6 октября 2012 г. 2012. С.36-38.
39. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. [Електронний ресурс] / За ред. Е. М. Лібанової. К. : Український центр соціальних реформ, 2006. 138 с. Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/Prognoz%20Ukrain.pdf> .
 40. Коркушко О.В., Чеботарев Д.Ф., Калиновская Е.Г. Гериатрия в терапевтической практике. М.: Здоров'я, 2015. 840 с.
 41. Коркушко, О. В. Клиническая кардиология в гериатрии. Москва: РГГУ, 2016. 288 с.
 42. Коробов А.М. Фотонно-магнитные матрицы Коробова А.-Коробова В. «Барва-Флекс/ФМ 24». Фотобиология и фотомедицина. 2012. Т. IX, №1,2. С. 132-142.
 43. Коробов А.М. Фототерапевтические аппараты Коробова серии «Барва». Харьков: ИПП «Конт раст», 2010. 176 с.
 44. Король В. М. Вибір технології роботи з людьми похилого віку в сучасних умовах. Інноваційні підходи до застосування технологій у соціально-педагогічній роботі [Електронний ресурс]: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 15-16 лютого 2017 р., м. Черкаси / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2017. С. 115-122 с.
 45. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні особливості розвитку соціальних послуг людям літнього віку. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. 2018. Вип. 8. 512 с.
 46. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Рекреация у фізичній культурі різних груп населення: навч. посібник. К.: Олімп. л-ра, 2010. 370 с.
 47. Лазебник Л.Б., Конев Ю.В., Ефремов Л.И. Полиморбидность в гериатрической практике: количественная и качественная оценка. Клинич. геронтология. 2012. № 1-2. С.36-42.

48. Лехан В. М. Система охорони здоров'я в Україні. Підсумки, проблеми, перспективи. К. : Сфера, 2015. 27 с.
49. Мадридский международный план действий по проблемам старения [Електронний ресурс] / ООН, Департамент по економіке и социальным вопросам; Отдел социальной политики и развития. Режим доступу: http://www.socpolitika.ru/rus/social_policy_monitoring/documents/document5491.shtm
50. Малявин А. Г. Респираторная медицинская реабилитация. М. : Практ. медицина, 2014. 416 с.
51. Мачерет Є.Л., Джужа Т.В. Комплексне лікування хворих старших вікових груп з больовими рефлекторними проявами поперекового остеохондрозу та порушеннями периферичного кровообігу. Лікарська справа. 2017. №8. С. 57-63.
52. Мелентьева А. С. Руководство по геронтологии и гериатрии. В 4 томах. Том 2. Введение в клиническую гериатрию / Под редакцией В.Н. Ярыгина, А.С. Мелентьева. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2016. 784 с.
53. Мелентьева, А. С. Руководство по геронтологии и гериатрии. В 4 томах. Том 3. Клиническая гериатрия / Под редакцией В.Н. Ярыгина, А.С. Мелентьева. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2015. 900 с.
54. Мурза В. П. Психолого-фізична реабілітація. К. : Олан, 2005. 608 с.
55. Назар П. С., Шахліна Л. Г. Загальний та спеціальний догляд за хворими з елементами фізичної реабілітації. К. : Медицина, 2006. 130 с.
56. Новікова О. Інтернатні заклади для людей похилого віку як складна соціально-педагогічна система. Наук. записки: Серія "Педагогічні науки": зб. наук. пр. 2016. Вип. 88. С. 67-73.
57. Огороков А. Н. Руководство по лечению внутренних болезней. Т. 1 : Лечение болезней органов дыхания. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Мед. лит., 2008. 384 с.
58. Павлова Н., Зендик О. Основні напрями та принципи оздоровчої фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у

- сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Т. 3. Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 110-114.
59. Павлова Ю., Вовканич Л., Виноградський Б. Фізична активність людей літнього віку. Фізична активність, здоров'я і спорт, 2010. № 1. С. 62-75.
 60. Пирожков С.П. Тенденции старения населения Украины: демографические аспекты. Успехи геронтологии. 2016. № 4. С.14-21.
 61. Піонтківська Н.І., Фломін Ю.В., Самосюк Н.І. Фізична реабілітація – важливий крок до незалежного життя після інсульту. Международный неврологический журнал. 2012. № 8 (54). С. 45-47.
 62. Погодина, А. Б., Газимов А.Х. Основы геронтологии и гериатрии. М.: Феникс, 2015. 256 с.
 63. Пономаренко Г.Н. Общая физиотерапия: учебник. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. 392 с.
 64. Практическая гериатрия (Избранные клинические и организационные аспекты) / под ред. проф. Л.Б. Лазебника. М.: ЗАО Объединенная редакция «Боргес», 2012. 555 с.
 65. Прощаев К., Ильницкий А., Коновалов. И. Избранные лекции по гериатрии. М.: Прайм-Еврознак, 2016. 784 с.
 66. Прощаев К., Ильницкий А., Коновалов. И. Избранные лекции по гериатрии. М.: СПб: Прайм-Еврознак, 2013. 800 с.
 67. Радыгина В. Понятие о методе эрготерапии. Науч.ред. С.Е. Гайдукевич. Минск: УО «БГПУ им. М. Танка», 2018. С. 77.
 68. Розподіл постійного населення України за статтю та віком. Статичний збірник. К. : Держ. комітет статистики України, 2017. 416 с.
 69. Руководство по гериатрии. Москва: Высшая школа, 2015. 544 с.
 70. Руководство по геронтологии и гериатрии. В 4 томах. Том 1. Основы геронтологии. Общая гериатрия / Под редакцией В. Мелентьева Ярыгина А. Н. С. Ярыгина Мелентьева. Москва: Машиностроение, 2015. 720 с.

71. Руководство по геронтологии и гериатрии. Клиническая гериатрия. В 4 томах. Том 4: моногр. М.: ГЭОТАР-Медиа, 2017. 536 с.
72. Сопко Р. І. Становище людей похилого віку в Україні. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2017. Випуск 7. С. 298-305.
73. Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року -Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-strategiyu-derzhavnoyi-politiki-z-pitan-zdorovogota-aktivnogo-dovgolittya-naselennya-na-period-do-2022-roku>.
74. Сухова Л.С. Реабилитация как составляющая ухода за больными и инвалидами пожилого возраста. Проблемы старости: духовные, медицинские и социальные аспекты. М.: Свято-Дмитриевское училище сестер милосердия, 2016. С. 93-105.
75. Терещ В. М. Депопуляція та старіння населення у соціально-економічному контексті. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. № 1. С. 55-64 с.
76. Титаренко І. О. Соціальний захист людей похилого віку в Україні: теоретичний аспект. Вісник Черкаського університету [Електронний ресурс] : [зб. наук. ст.]. Вип. 122. Серія Педагогічні науки / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2018. С. 100-109.
77. Трубников Г. В. Руководство по клинической пульмонологии. М. : Мед. кн. : Н. Новгород : Изд. - во НГМА, 2001. 402 с.
78. Федоров С.М., Владимиров О.А., Губенко В.П., Ткаліна А.В. Особливості використання методів фізіотерапії у лікуванні та реабілітації хворих старших вікових груп. Зб. наук. праць співробітн. НМАПО імені П. Л. Шупика. 2016. 23 (3). С. 682-694.
79. Чеботарев, Д. Ф. Гериатрия в клинике внутренних болезней. М.: Здоров'я, 2015. 304 с.

80. Шишкин А. Н., Петрова Н.Н., Слепых Л.А. Гериатрия. М.: Академия, 2017. 192 с.
81. Graff M. J., Vernooij-Dassen M. J., Thijssen M., 2007. Effects of community occupational therapy on quality of life, mood, and health status in dementia patients and their caregivers: A randomized controlled trial. *Journals of Gerontology, Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, 62, 1002-1009. <http://dx.doi.org/10.1093/gerona/62.9.1002>
82. Paskaleva R., Milcheva H. Kinesitherapy, ergotherapy and sport as factors improving the quality of life of older people, *Activities in Physical Education and Sport*, 2016, Vol. 6, No. 1, pp.117-119.
83. Svestkova O., Svecena K., Formankova P. Is it Occupational therapy important in the process of Rehabilitation? *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 2014, Vol. 12, No. 3, pp. 59-80.
84. Taylor, R. R., & Van Puymbroeck, L., 2013. Therapeutic use of self: Applying the intentional relationship model in group therapy. In J. C. O'Brien & J. W. Solomon (Eds.), *Occupational analysis and group process* (pp. 36-52). St. Louis, MO: Elsevier.